

SLÆGT OG RUM I INKARIGET

– en fortolkning

I sit brev til den spanske konge Filip III, skrevet i begyndelsen af 1600-tallet, kommer den indianske krønikeskriver Poma de Ayala med et på en gang overraskende og logisk forslag. Hvorfor ikke anskue den kendte verden og kongens position heri ud fra andinsk tradition? Hvorfor ikke opfatte den spanske konge og Spaniens plads i datidens verden på samme måde, som inkaherskeren Tupac Yupanqui kunne opfattes i det forgangne Inkarige?

Poma fremhæver, at han jo selv er en slags ætling af den 10. inkahersker Tupac Yupanqui, som havde givet en datter til Pomas farfar, der angiveligt var vicekonge (Poma 1956:13, 124; 1966b:172). Så Poma var jo ganske godt kvalificeret til at rådgive. Som en vejledning giver Poma en grafisk fremstilling af den gode regeringsform i Inkariget med sit „verdenskort“ over Sydamerika på Tupac Yupanquis tid, dengang den eneste verden.

Figur 1 (s. 88-89) fremtræder som et landkort med angivelse af længde- og breddegrader, men også med specielle træk (Poma 1966b:197). Således finder man Cuzco placeret midt i Inkariget, og udgående fra byen fire rette linier, der opdeler landet i fire landsdele (suyuer): Chinchaysuyu, Antisuyu, Collesuyu og Cuntisuyu. Man ser ti personer, fem mænd og fem kvinder, stående parvis sammen, med et par i Cuzco og et par i hver suyue, med manden stående til højre, og kvinden stående til venstre. Hvert par i suyue's karakteristiske klædedragt (Poma 1956:passim).

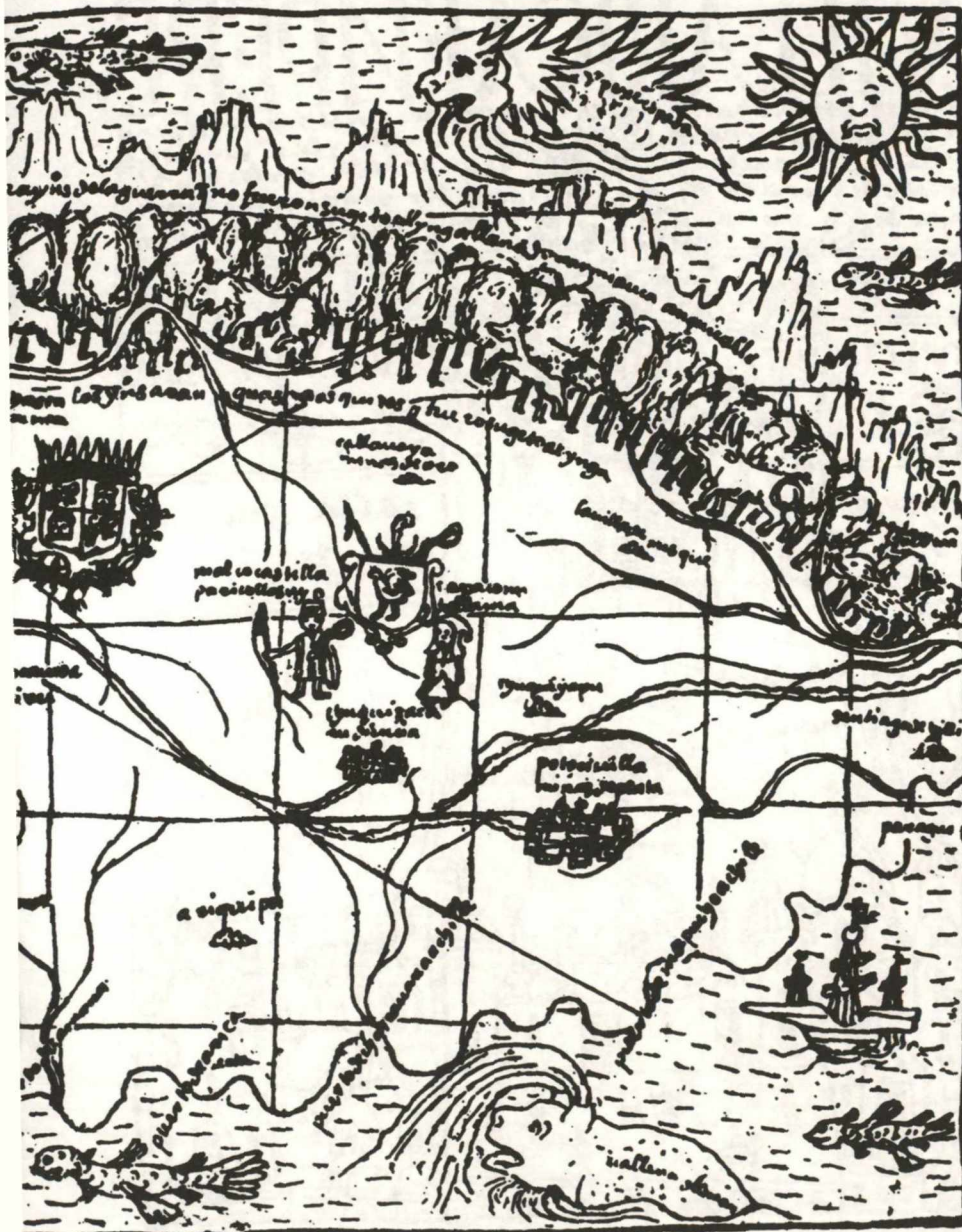
Poma forklarer, at Inkariget var opdelt i fire dele med hver sin vicekonge. Chinchaysuyu lå til højre for Cuzco, hvor solen går ned; Antisuyu rakte mod junglen og nord for Cuzco; Collasuyu lå til venstre for Cuzco, hvor solen står op; og Contisuyu rakte mod havet mod syd (Poma 1966b:196).

De fire dele indgik i to større dele: Hanan-Cuzco, Chinchaysuyu eller højre, og Hurin-Cuzco, Collasuyu eller venstre. Således opdeltet riget i to halvdele og nøjagtig i midten lå hovedbyen og hoffet, den storslåede by Cuzco.

På Pomas billede af byen Potosi (figur 2, s. 90) genfindes samme konfiguration om end i reduceret form (Poma 1966b:235).

Her på figur 2 findes de fem mænd, men nu uden kvinderne og landet i samme klædedragter og hovedtøj og i næsten samme positioner som i en politisk konfiguration. Herskeren er placeret i midten, og repræsentanten for Chinchaysuyu står lidt til højre for herskeren med repræsentanten for Antisuyu stående lidt bag sig, og repræsentanten for

REINO DE LAS IÑAS HACIA EL DERECHO DEL ARDENORTE

NOTRO REINO LLAMADO COLLA SVIJS ALESO

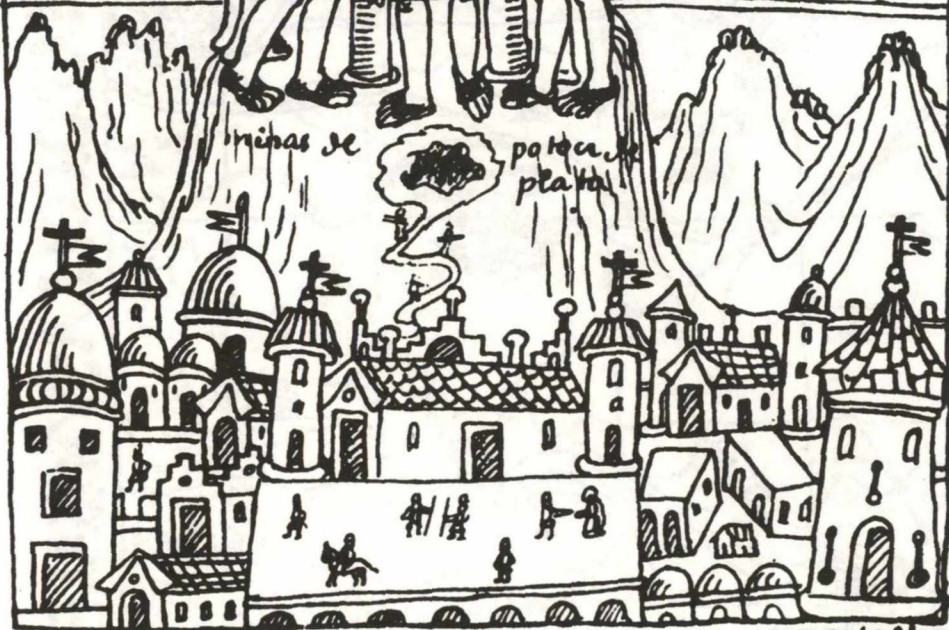
HACIA LA MAR DE SVR. LLA. MAR

Figur 1

CIVDAD LA VILLARICA EN PERE

al de potacchi por la dhamina es castilla - roma es roma el papa
 es papa y el vey es monar... ca del mundo y la s. ma de y...
 zia es de h... y nuestra... se guardada - por los qu...
 vays de las yns y por el en... para ser ynga - agora lo pose
 en el papa de... roma... y nro s. vey don p... el noye

PLVS	VLTRA
EGOVLCIO	CVLIVASEIOS
卐 卐 卐	卐 卐 卐
chinchays yo 卐	colla suyo 卐

ciudad en peccal
castilla

estadha

Figur 2

Figur 3

Collasuyu står lidt til venstre for herskeren med repræsentanten for Cuntisuyu stående lidt bag sig. Motivet kunne også have været en inkahersker båret i bærestol af de fire suyu-repræsentanter med hanan-repræsentanterne forrest og hurin-repræsentanterne bagerst, som det angiveligt er udført af Poma for den spanske krønikeskriver Martin de Murua (Tom Cummins, personlig meddelelse; Murua 1962(1613)).¹

Den spanske konge inviteres i Pomas brev til at gå op på et andet og højere politisk niveau end det andinske, hvor Sydamerika nu indgår som en del i en større helhed: 1600-tallets verden. Hvorfor ikke opdele denne verden på samme måde, således at der for landsdel 1, Peru, var en søn af Poma som konge, for landsdel 2 en søn af kongen af Guinea, for landsdel 3 en søn af de kristnes konge i Rom eller en anden konge og for landsdel 4 en søn af maurernes konge af det store Tyrkiet. Og i midten den spanske konge som en kejser med en kejsers jurisdiktion over fire konger med hver deres jurisdiktion som konger (Poma 1966b:172). Dette ville genskabe inkaernes gamle regeringsform.

Men hvorfor denne opdeling af verden i systematiske kvarterer og hvorfor denne opfattelse af myndighed og rum? Er dette efter andinsk tradition, og i så fald må man spørge sig, hvilken? Poma giver nemlig en fremstilling, som hans farfar, der var vicekonge i Chinchaysuyu, kunne være tilfreds med, men som den tiende inkahersker Tupac Yupanqui næppe ville have kunnet godkende.

Nu kender man ikke meget til, hvad inkaerne mente og sagde. Inkariget var en skriftløs civilisation, og man kender stort set kun til dets mennesker og samfund gennem de spanske kilder fra 1500- og 1600-tallet.

De fleste spanske krønikeskrivere beretter om eksistensen af et dynasti af herskere frem til spaniernes erobring af Inkariget i 1533 og lader disse herskeres beslutninger og gerninger være bestemmende for rigets tilblivelse og inkasamfundets udformning. I denne beskrivelse er Tupac Yupanqui den tiende i rækken af inkaherskere. Der er blandt moderne inkaforskere fortsat accept af inkahistoriens historicitet (se Rowe 1945), men der er også fremført væsentlig kritik af denne opfattelse. Antropologen R. T. Zuidema mener således, at sammenholder man de inkahistoriske beretninger om herskerne, som de gengives af spanierne, bliver opfattelsen af inkahistorien som et sammenhængende tidsligt forløb uholdbar på grund af krønikeskrivernes indbyrdes modstridende oplysninger. Han argumenterer i stedet for den opfattelse, at dynastiets ti første herskere slet ikke skal opfattes som tilhørende et dynasti, men at de personificerede ti samtidige høvdinge over vigtige sociale grupper i samfundet. I denne forståelse repræsenterer Tupac Yupanqui en sådan høvding (Zuidema 1964).

En genlæsning af de spanske kilder kan ikke være upåvirket af denne strid mellem en historisk/tidslig læsning og en rumlig læsning af kilderne (Olsen 1986). Det er påfaldende, at der er så mange indbyrdes forskellige gengivelser af inkahistorien i de spanske kilder. Men det er vigtigt at pointere, at der i kilderne må være tale om to informationsniveauer. Spanierne skulle forstå deres indfødte informanter, og den moderne læser skal forstå de spanske krønikeskrivers beretninger. Efter en genlæsning af kilderne kan der måske peges på, at kildernes indbyrdes afvigelser ikke fremstår som vilkårlige, og at der kan anes en slags systematik bag „fejlene“ eller afvigelserne. Denne systematik kan opfattes som et negativt af de indfødte informanters beskrivelser af tidslig succession og rumlig organisation i Inkariget og kan derved få den oprindelige information til at træde tydeligere frem.

Men der er også stor overensstemmelse imellem krønikeskrivernes gengivelser. De fleste kilder omtaler inkaens stedlige repræsentanter som hans nære slægtninge (Olsen

1986:108-9 n11) og inkaslægten i almindelighed som den, der optog rummet. Dette ville så sandsynligvis også være inkaherskerens opfattelse. Men hvis der var tale om nære slægtninge, skulle dette sætte sig let genkendelige spor i kilderne, eftersom det vil kræve etablering af gentagelse af slægtskabsforbindelser i hver generation at opretholde mønstret med nære slægtninge som herskerens repræsentanter. Det volder derfor problemer for den moderne læsning af kilderne, at der ikke er skabt klarhed over, hvordan inkaerne opfattede slægtskab.

Der findes udsagn i kilderne, der peger på, at inkaerne ved familie eller slægt forstod den kreds af personer, der stammede fra en fælles stamfader (dvs. tipoldefader) enten gennem mænd eller gennem kvinder (Holguin (1608) I: Zuidema ud.:9-10; Bocanegra (1631) I: Zuidema ud.:11-12, 35; Zuidema 1964: passim). Som en af de mere prætentive gengivelser af denne opfattelse af slægtsforhold viser præsten Perez Bocanegra i sin bog „Ritual Formulario“ (Bocanegra (1631) I: Zuidema op.cit.) „familien“ som ni portrætter af inkaer, henholdsvis fem mænd og fire kvinder, og deres indbyrdes slægtsforhold (figur 3, s. 91).

Figur 3 kan læses enten som en slægt af efterkommere gennem mænd eller gennem kvinder til en tipoldefader (*manco*: stamme, andetsteds hos Bocanegra (1631) I: Zuidema ud.:11-12, 35) eller som en fader (*yaya*) og hans fire sønner og fire døtre. Figur og tekst rummer denne dobbelthed eller dobbeltrepræsentation. I begge repræsentationer er, set inde fra figuren, højresiden mændenes side og venstresiden kvindernes. Var moderen eller tipoldemoden vist som ægtefælle, ville figuren rumme ti personer, henholdsvis fem mænd og fem kvinder, ligesom på Pomas verdenskort.

Teksternes figurer

Poma skrev sine tekster i en periode, hvor de spanske koloniherrer med forøget kraft forsøgte at nedbryde de indianske samfunds gamle institutioner. Man finder i hans tekst et forsvar for de indianske folkeslags eksistensberettigelse og en kritik af fremmedherredømme og her ikke mindst spaniernes. Men hvordan var Inkariget med dets folkeslag organiseret? Kan en forståelse af hovedbyen Cuzcos organisation være nøglen til en besvarelse af spørgsmålet, idet byens forhold tilsyneladende var mønstergyldige i riget? Der eksisterer således flere kildetekster, der beskriver Cuzco by og befolkning som et struktureret rum. Men uklare beskrivelser af befolkningens tilhørsforhold har vanskeliggjort en forståelse af byen som polis eller bysamfund og derfor af dens rolle som model for det øvrige rige.

I den moderne inkaforsknings hovedværk om Cuzco, *The Cequesystem of Cuzco* (Zuidema 1964), analyserer Zuidema de spanske kilders beretninger om Cuzcos fremvækst og rumlige organisering. Udgangspunktet for hans analyse er, at kilderne om Cuzcos organisation synes at være gensidigt og internt modsigende. Han giver to eksempler på den umiddelbare forståeligheds umulighed:

Eksempel 1:

Ifølge overleveringen, som den blev registreret af spanierne, havde der frem til 1532, hvor spanierne kom til Inkariget, været tolv inkaherskere. Hver af herskerne grundlagde en slægtsgruppe, en såkaldt *panaca* eller *ayllu*, der rummede alle herskerens efterkommere på nær tronarvingen, der grundlagde sin egen gruppe (Sarmiento de Gamboa

1907(1572): passim). Om Manco Capac læser man, at han grundlagde inkadynastiet, som hed Capac Ayllu. Men man får også at vide fra den samme kilde, at Capac Ayllu blev grundlagt af Tupac Yupanqui, den tiende regent i det samme dynasti, og at Manco Capacs panaca var Chimu Panaca.

Eksempel 2:

Det fortælles om Cuzco by, at den var opdelt i to halvdele, Hanan-Cuzco og Hurin-Cuzco, og at hver halvdel indeholdt to kvarterer. Chinchaysuyu og Antisuyu blev tilsammen kaldt Hanan-Cuzco, fordi panacaerne fra regenterne fra Hanan-Cuzco, det vil sige fra den sjette til den tiende hersker – den ellefte og tolvte hersker havde tilsyneladende ikke plads i denne ordning – hørte til disse to suyuer. Collasuyu og Cuntisuyu blev tilsammen kaldt for Hurin-Cuzco, fordi panacaerne af regenterne fra Hurin-Cuzco, det vil sige første til femte hersker, hørte til disse to suyuer. Men andre krønikeskrivere kalder kun Chinchaysuyu for Hanan-Cuzco og Collasuyu for Hurin-Cuzco.

Efter Zuidemas mening kan disse modstridende redegørelser ikke passes ind i én beskrivelse af Cuzcos sociale organisation, men må referere til tre forskellige repræsentationer af den. Deres indbyrdes forskelle må stamme fra de forskellige måder, hvorpå de sociale gruppers indbyrdes forhold, som er nævnt i forbindelse med ceque-systemet, blev vurderet. Ceque-systemet med dets særlige systematik spiller derfor en central rolle i analysen. Fra byens centrum, Soltemplet, strålede 41 imaginære linier, såkaldte ceque'er, ud gennem de fire bydele med ni linier i hver af de tre bydele og fjorten i den fjerde bydel. De enkelte linier, der var grupperet i tre grupper af tre, var benævnt henholdsvis *collana*, *payan* og *cayau*. Panacaerne var tilknyttet payan-cequer, og til cayao-cequerne var knyttet ti adelige aylluer. Panacaerne kunne således placeres i større sammenhænge på forskellige måder. Herskerne kunne fremstå som repræsentanter for forskellige grupper i samfundet, og panacaernes slægtsnavne kunne ligeledes stå for forskellige sociale grupper i ceque-systemet. Præsentationerne af Cuzcos sociale organisation var imidlertid alle tre baseret på kombinationen af tre grundlæggende organisationsprincipper, der kunne beskrives som opdeling i tre eller tredeling, i fire eller firdeling og i fem eller femdeling (Zuidema 1964:39-40).

Zuidemas komplicerede analyse er både berigende og fattiggørende. Hans arbejde formidler en stor indsigt i en original højkultur. Men den rummer også den påstand, at de af spanierne registrerede overleveringer (dvs. inkahistorien) med deres særlige karakterer ikke gengiver faktiske begivenheder (dvs. dynastitraditionen), men er et fremstillet materiale, der indgår i flere repræsentationer af det historisk-sociale i Inkariget. Hvor hans analyse kaster lys over den rumlige organisation, henligger inkarigets historie før den generation, der oplevede spaniernes erobring af riget, i mørke.

Inkahistorien er overleveret fragmentarisk og er svær at forstå som en sammenhængende beretning. Men at skulle afvise overleveringens dynastitradition, synes jeg, er for høj en pris at betale for større indsigt i rigets spatielle organisation. Jeg mener, at man i stedet for at fokusere på enten det tidlige eller det rumlige kan opstille den hypotese, at det særlige præg ved overleveringen (dvs. dens form) er et resultat af, at spaniernes informanter beskrev og kommenterede data ved hjælp af en abstrakt struktur, og at det voldte spanierne store problemer at gengive, hvad de hørte.

Om Cuzcos tilblivelse: hvorfor to bydele og fire kvarterer?

På den store plads i Cuzco, fortæller Betanzos, skulle der på den niende herskers bud, som en anskueliggørelse af hans felttog, på hans etårs dødsdag opføres et rituelt krigsspil med en særlig rollefordeling. Indbyggere fra den ene bydel, Hanan-Cuzco, var under riten „erobrere“, mens indbyggere fra den anden bydel, Hurin-Cuzco, var de „erobrede“ (Betanzos 1987(1551):147).

Denne modsætning mellem fremmede erobrere og den erobrede oprindelige befolkning gengav på samme tid den politiske realitet, at Inkariget var en erobningsstat og inkaerne et erobningsfolk – hvad enten underlæggelsen af andre nationer foregik ved fredelige eller krigeriske midler. Modsætningen må således kunne siges både at have haft en stor betydning i inkakulturen og have givet riten et aktuelt politisk indhold.

Konstellationen af erobrere og erobrede findes også i den allertidligste inkahistorie. Inkaerne var indvandrere i Cuzcoområdet. Således beretter flere krønikeskrivere, at den første inkahersker mellem mytisk og etnohistorisk tid ankom til det oprindelige Cuzco og som en „Stranger King“ (Sahlins 1980) vandt byen. Modstillingen af befolkningerne i de to bydele Hanan-Cuzco og Hurin-Cuzco kunne dog også udtrykkes på en anden måde. Om det tidlige inka-Cuzco skriver krønikeskriveren Garcilaso, der var af inka-slægt på moderens side:

Således begyndte vores kejserlige by at blive grundlagt. Den var delt i to halvdele ved navn Hanan-Cuzco, der som I ved, betyder Øvre Cuzco og Hurin-Cuzco eller Nedre Cuzco. Kongen [dvs. Manco Capac] ønskede, at de mennesker, han havde bragt, skulle befolke Hanan-Cuzco, som derfor blev kaldt den øvre. Og de, som dronningen havde bragt, skulle befolke Hurin-Cuzco, som derfor blev kaldt for nedre. Denne skelnen antydede ikke, at den ene halvdel skulle overgå dem fra den anden halvdel med hensyn til privilegier og fritagelser. Alle var lige som brødre; børn af en far og en mor. Inkaen ønskede kun, at der skulle være denne opdeling af folket og denne skelnen mellem navne, således at det faktisk, at nogle var blevet samlet af kongen og andre af dronningen, kunne have et vedvarende mindesmærke, og han beordrede, at der kun skulle være en forskel og anerkendelse og overordnethed mellem dem, således at de fra Øvre Cuzco skulle anses for førstefødte og ældre brødre, og at de fra Nedre Cuzco skulle anses som yngre børn [brødre sandsynligvis, jf. ovenfor]. Kort fortalt, de skulle anses for at være højresiden og venstresiden i alle spørgsmål om forrang med hensyn til plads og embede, siden disse fra den øvre bydel var blevet samlet af mændene, og de af nedre bydel af kvinder. Som imitation af dette var der senere den samme opdeling i alle byer, små eller store i vores rige, som blev delt i bydele eller slægtsgrupper kendt som Hanan ayllu og Hurin ayllu, øvre og nedre slægtslinie, eller Hanan suyu og Hurin suyu, det øvre og nedre distrikt (Garcilaso 1966 (1609):44-6).

Citatet er gengivet *in extenso*, og der vil flere gange blive vendt tilbage til det. Ifølge Garcilasos skildring af Cuzcos tilblivelse havde byen fra tidlig tid en sammenbragt befolkning. Dens indbyggere kunne opfattes både som ligestillede brødre, det vil sige børn af samme far og mor, og som forskellige brødre, hvor Hanan-cuzcoerne sandsynligvis opfattedes som henholdsvis førstefødte (dvs. ældste) og ældre brødre og Hurin-cuzcoerne som yngre brødre. Relationen indeholder tilsyneladende flere end to elementer, idet citatet kan tolkes som en beskrivelse af en placering af fire brødre i rummet, hvor de to ældre er til højre og de to yngre til venstre, og hvor der til brødrene svarer befolkningsgrupper og bydele med samme indbyrdes rangforhold.

Kvadrillens pladser/positioner

Når Garcilaso benytter vendingen „kort fortalt“ (Garcilaso:ibid.), må man opfatte det sådan, at han ikke gør sin beskrivelse af brødrenes indbyrdes forhold færdig. At han kunne have været tydeligere i sin beskrivelse, kunne man få fornemmelsen af, når man sammenligner citatet med andre tilsvarende beskrivelser af forskelle og ligheder, hvor kilderne supplerer hinanden, og i deres indbyrdes forhold tegner et billede af en figur i flere modulationer. Figuren, der går igen, er tilsyneladende den samme – et ophav og fire efterkommere – men der lægges forskellig vægt på enkeltpersonernes indbyrdes forhold.

At det er kompliceret at skulle redegøre for figurens komposition, kan man få fornemmelsen af, når krønikeskriveren Albornoz fremhæver, at inkaherskeren opdelte slægterne (dvs. efterkommerne af en stamfader) i provinserne ved at gøre dem til „større og ældre“ og „mindre og yngre“ ved at kalde dem hanan eller hurin eller hanan saya eller hurin saya (*saya* = gruppe), og, som han formulerer det, vil det kræve en lang forklaring at redegøre for, hvordan dette skal forstås. Men kender Albornoz forklaringen, beholder han den for sig selv (Albornoz 1967(ca. 1580): 20).² Men også hos Albornoz er det tydeligt, at der omtales grundlæggende relationer i samfundet, og der gives et mytisk-religiøst grundlag for samfundets opdeling i slægtsgrupper.

For eksempel finder vi i Poma figuren (for-)fader og fire sønner, idet Poma bemærker, at Solen skulle „udpege“ en afdød inkaherskers efterfølger blandt herskerens legitime sønner, „hvad enten der var 1, 2, 3 eller 4“, og den udvalgte kunne findes blandt de yngre eller blandt de ældre og endog være den „yngste“, det vil sige den fjerde (Poma 1956:209). Det er, som om Poma her beskriver valgmulighederne ud fra en forudfastlagt konstellation.

Ligeledes finder vi tilsvarende beskrivelser i Bocanegras bog *Ritual Formulario*. For eksempel figur 3 (side 89). I teksten til figuren omtales faderens kvindelige efterkommere også som fire søstre, hvorved de fire mandlige efterkommere i figuren sandsynligvis også kan opfattes som søskende, det vil sige som fire brødre (Olsen ud.). Andetsted i sin bog giver Bocanegra eksemplet, hvor faderen dog ikke er omtalt:

den første og den anden søn, som de ældre, som på deres ryg bærer „den yngre og den mindste [sullca]“ (Bocanegra 1631 I: Zuidema ud:10).

Det er isoleret set en detaljeret beskrivelse af brødrenes indbyrdes relationer, hvor der udtrykkes:

- en global opposition mellem „ældre“ (dvs. 1+2) og „yngre“ (3+4)
- en sammenstilling, hvor henholdsvis 1 og 2 og 3 og 4 parvis hører sammen
- to specifikke oppositioner, hvor 1 har 3 som modsætning (3 bæres af 1, der bærer), og 2 har 4 som modsætning (4 bæres af 2, der bærer).

Det er de indbyrdes relationer, der her lægges vægt på og det forhold, at de synes at gå igen i eksemplerne. At der omtales „den yngre og den mindste“, modsvarer Garcilasos formulering: „førstefødte og ældre“.

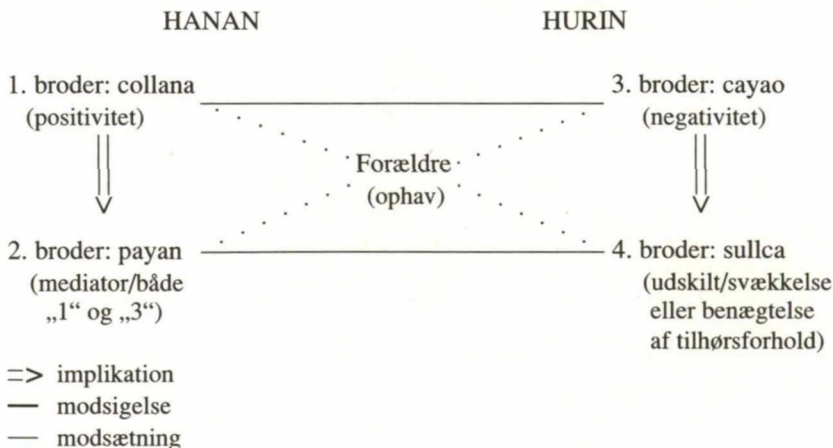
I Bocanegras figur (se figur 3) og omstående tekst forbindes quechua-terminerne *collana*, *payan*, *cayao* og *caru* eller *sullca* tilsyneladende med henholdsvis den første, anden, tredje og fjerde broder (se Olsen ud.; jf. Zuidema 1964:74-5, 1977:366; Rowe 1985a:42; jf. Zuidema 1982:155). At første-, anden- og tredjebroderen kunne forbindes

med termerne collana, payan og cayao er dokumenteret i retsakter fra 1557 (Rowe 1985b).³ Her er de 3 brødre: „første broder“, Tupac Yupanqui som hersker, „anden broder“ Tupac Amaru som hans stedfortræder og „tredje broder“ Inka Yupanqui som hans hærfører. Det kan måske lede til denne karakteristik af brødrenes indbyrdes forhold:

- Den første broder er faderens arvtager (dvs. indtager faderens plads)
- Den anden broder er både underordnet som ikke-førstefødt, det vil sige hurin, og hanan, som den førstefødtes stedfortræder – og det giver positionen en modsigelsesfyldt bestemmelse.
- Den tredje broder er entydigt underordnet den første broder.
- Den fjerde broder har også en strukturelt set usikker position, der blandt andet afspejles i beretninger om hans „tilstedeværelse“.

I inkamytologien starter fire brødre og fire søstre deres udvandring fra Tampusoto-grotten mod Cuzco. Den fjerde broder narres hurtigt tilbage i grotten og spærres inde her. De to næste brødre får andre opgaver undervejs, og kun Manco Capac med søstre når frem til Cuzco (se Zuidema 1964:96). Den „samme“ historie fortælles imidlertid i varianter med kun tre brødre og tre søstre således, at de to fjerde søskende slet ikke nævnes (se Zuidema 1964:75n). Det tillægges ikke afgørende betydning, om de fjerde og sidste søskende er med – de er alligevel tilsyneladende anderledes end de første tre par. Det fjerde og yderste par kan således være genstand for en modsigelsesfyldt beskrivelse og bestemmelse. En bestemmelse, der udtrykker en anerkendelse af et tilhørsforhold og samtidig en udskillelse fra fællesskabet af ligeberettigede (jf. Zuidema 1964:94).

Tilsyneladende forklarer Garcilaco i citatet ovenfor Cuzcos opdeling, sandsynligvis med Soltemplet som centrum, i befolkningsgrupper og bydele, som en gentagelse af den i myterne opridsede figur: to forældre og deres fire sønner – søstrene omtaler han ikke – hvor han sonderer mellem den ældste broder og en ældre broder på den ene side og de yngre brødre på den anden side. Han omtaler ikke eksplicit den „yngste“ broder, men hos Poma udhæves både den fjerde broder og den fjerde suyu som havende lav status (Poma 1956:209, 1966b:12). Det er som om, forældreparret og de fire sønner i deres indbyrdes forbindelse afstikker et mønstergyldigt myto-logisk rum (Olsen ud.; se Levi-Strauss (1964-1971) og Greimas & Rastier ud.):⁴

At ordningen er abstrakt, understøttes også af termernes meningsindhold. Det er muligt at fortolke termernes betydningsindhold, i den udtrækning det er kendt i erobringshierarkiets sammenhæng, som udspringende af modsætningen mellem „erobrere“ og „erobrede“. Termen *collana* (første og vigtigste eller ypperste) betegner herskernes position som indvandrede erobrere overfor *cayao* (oprindelse, begyndelse), som betegner den undergivne oprindelige befolkning. Ordet *payan* kendes tilsyneladende ikke i 1500- og 1600-tallets quechua-ordbøger, men det kan i flere eksempler ses byttet ud med *chaupi*, som betyder „midt imellem“ eller „mitte“, og *payan* har sandsynligvis haft en tilsvarende betydning af „mediator“. Den fjerde term, der slutter sættet, betegner ofte „ydende udkantsfolk“ med lav status osv. (Olsen ud., jf. Zuidema 1964:passim; jvf. Rowe 1985a:42).⁵ Modsætningen mellem „collana“ og „cayao“ er den bærende og betydende modsætning i sættet af de fire kategorier med modsætningen mellem „payan“ og „sullca“ eller tilsvarende som en afledt og i forhold til den første modsætning afhængig størrelse. Dette kan måske begrunde, hvorfor første og tredje *suyu* både som bydele (jf. Zuidema) og som landsdele (jf. Poma) kan repræsentere henholdsvis Hanan-Cuzco og Hurin-Cuzco.

Om myndighed og rummet

Som metropolis blev Cuzco og omliggender underlagt en ny orden. Ordningen gengives episodisk i inkahistorien og tilskrives en af flere herskere, dog hyppigst den niende hersker (Pachacuti). Det fortælles, at inkaherskeren genopdelte byen i distrikter og overgav disse til sine slægtninge i sidelinierne. For eksempel beretter krønikeskriveren Las Casas, at:

Det første, som 'Pachacuti' gjorde af dette, var at opdele hele Cuzco by, som var rigt befolket, i to bydele, dele eller distrikter. Den første og vigtigste blev kaldt Hanan-Cuzco, dvs. øvre bydel, del eller distrikt af Cuzco, den anden 'fik' navnet Hurin-Cuzco, som betyder nedre del eller bydel af Cuzco. Bydelen og delen Hanan-Cuzco, som var den vigtigste, blev opdelt i fem bydele eller dele: den første og vigtigste blev kaldt Capac Aillo, dvs. „Kongens slægt“, med denne samlede han en stor del af byens befolkning og del, som var af dette distrikt. Den anden blev kaldt Inaca panaca, den tredje Succo panaca, den fjerde Auca illa panaca, den femte Vicaquirao panaca: til hver af disse udpegede han et stort antal folk og opdelte hele byen i distrikter. Som kaptajn over den første bydel eller distrikt udnævnte han sin ældste søn, og han skulle efterfølge ham i riget, den anden og tredje udpegede han til sin far og efterkommere i sidelinien, den fjerde til sin bedstefar og efterkommere også i sidelinien, den femte til sin oldefar også i sidelinien. Ligeledes opdelte han den anden og vigtigste del og distrikt i fem andre dele eller grupper, den første blev kaldt for Uscamaita, og som kaptajn for denne udpegede han efterkommere af den første inkakonges anden søn, den anden blev kaldt Apomaita, som kaptajn og kaptajner konstituerede han den anden Inkas anden søn og efterkommere, den tredje gruppe eller distrikt fik havnet Haguaini, som kaptajn og kaptajner udnævnte han den tredje Inkas anden søn og efterkommere, den fjerde bydel hed Rauraupanaca, hvis kaptajnstatus blev overladt den fjerde Inkas anden søn og efterkommere, den femte bydel blev kaldt Chimupanaca, og han gav den som kaptajn og kaptajner den femte Inkas anden søn og efterkommere (Las Casas 1958(1564):398-9).

Der findes en næsten tilsvarende beskrivelse af begivenheden hos krønikeskriveren Gutierrez (1544-48), og disse tekster har haft stor betydning for Zuidemas analyser. Ifølge Zuidema beretter Las Casas og Gutierrez, at inkakongen opdelte byen eller dalen i ti distrikter (ti overrislingsdistrikter), og at han skænkede ledelsen af hver af disse til en

slægtning. Han gik frem på følgende måde: til sig selv reserverede han ledelsen af det andet distrikt af de fem, som talte Hanan-Cuzco, og „tildelte“ ledelsen af tredje og fjerde og femte distrikt til de personer, som var beslægtet med ham respektivt gennem hans far, hans bedstefar og hans oldefar. Og han udpegede sin søn som leder af det første distrikt, som hedder Capac Ayllu, den kongelige gruppe. I Hurin-Cuzco fordelte han ledelsen på tilsvarende måde mellem personer, der var forbundet med ham gennem såkaldte „sekundære“ brødre til de tidligere nævnte personer (Zuidema 1986:32-3).

I Zuidemas hovedværk (1964) førte blandt andet Gutierrez' gengivelse til, at Zuidema fandt støtte for den idé, at alle ti panacaer repræsenterede en særlig form for organisation, som indeholdt alle ti distrikter, og at panacaernes høvdinge var herskerens samtidige slægtninge og ikke hans forgængere (Zuidema 1964:123). Derfor er det ifølge Zuidema fejlagtigt at opfatte „dynastiet“ som tidsligt.

Til trods for, at Zuidemas opfattelse også støtter sig på andre data end Gutierrez' (Zuidema 1964), kan man ved at se på Las Casas' tekst ikke umiddelbart afvise andre fortolkninger. Det er for eksempel svært at forestille sig, at kongen skulle reservere et distrikt til sig selv og ikke for eksempel til sine yngre sønner, men derimod give et andet distrikt til sin søns anden søn og efterkommere. Men fastholder man, at dynastitraditionen rummer en kronologi, kan man først og fremmest bemærke, at der til hvert distrikt er knyttet et navn på en kongelig slægtsgruppe. Panaca-navnene præsenteres så tilsyneladende i omvendt kronologisk rækkefølge, det vil sige den „yngste“ først og den „ældste“ sidst, og de er opdelt i to grupper, henholdsvis fem panacaer i Hanan-Cuzco og fem panacaer i Hurin-Cuzco.

Set i inkahistoriens perspektiv beskriver det citerede tilsyneladende en fordeling af kongens slægtninge på de ti distrikter og en samtidig fordeling af byens befolkning på samme distrikter. Når man sammenligner med Sarmiento de Gamboas definition på en panaca (se side 93-94), synes bestemmelserne af Hanan-panacaerne at være beskrevet på tilsvarende måde (dvs. indeholdende herskerens efterkommere på nær tronarvingen). Bestemmelsen af Hurin-panacaerne synes i forhold hertil at være lidt kryptisk: „den anden Inkas anden søn (dvs. den ikke-førstefødte) og efterkommere“. Men sammenholder man den med for eksempel inkahistorien, som den er gengivet af Vaco de Castros indianske informanter, fremstår den som regelret beskrevet, idet samtlige panaca-medlemmer her nedstammer fra herskerens yngre sønner – og ikke fra herskeren som sådan (Vaca de Castro 1541-4:passim).

For Hanan-panacaerne omtales grundlæggerne som henholdsvis kongens søn, hans far, bedstefar og oldefar. Kongen har selv plads i stamrækkens fjerde generation. Det er som om, der i Las Casas-citatet ovenfor ud over opdelingen i de ti distrikter redegøres for en slægtsorden, der svarer til Perez Bocanegras tegning (se figur 3) med tilføjelser, hvor venstresiden repræsenterer fjernere forfædre og højresiden de nærmere forfædre. Det vil sige kongen, den niende herskers plads, kunne svare til Bartolomé i figuren. Et sådant sammenfald kunne jo siges at være tilfældigt, men der er kildeudsagn om dynastiet, som kunne siges at støtte en sådan hypotese.

Når Garcilaso beretter, at venstresiden rummer de personer, som dronningen eller kvinderne havde samlet til at befolke Hurin-Cuzco, kvalificerer det jo mændene, og det samstemmer med Garcilasos påstand om, at Hurin-herskerernes mumier i deres indbyrdes rækkefølge stod til venstre for Solguddommen, og Hanan-herskerens mumier i deres indbyrdes rækkefølge stod til højre for Solguddommen i Soltemplet (Garcilaso 1966:passim).⁶

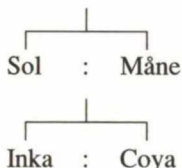
Andre beskrivelser af dynastiet leder tanken hen på figur 3's „to-sidethed“. For eksempel bliver den første inkahersker og den sjette inkahersker benævnt „grundlæggerforfader“ (dvs. „manco“) for henholdsvis Hurin- og Hanan-herskerne (Murua 1962:139; Sarmiento de Gamboa 1907:72; jf. Bocanegra 1631 I: Zuidema ud.:11-12, 35). De to gange fem herskere gøres derved tilsyneladende til sideordnede slægtslinier.⁷ Krønikeskriveren Cieza fremhæver tilsyneladende uforvarende slægtens nedstammingsfølge og den parvise sideordning, når han forklarer, at:

Nogle indianere hævdede endda, at en inkahersker skulle tilhøre denne ene slægt [dvs. halvdel] og den anden [dvs. den næste] den anden halvdel. Men jeg tror ikke på det, og aristokratiet giver sædvanligvis ikke denne fremstilling“ (Cieza 1984(1553):183).

Cieza opfatter tilsyneladende informanternes udsagn som påstande om tronfølgen og afviser dem som upålidelige. Men med udtrykket „den anden“, det vil sige den efterfølgende, peger informanterne måske på „den, der følger efter den, der går forud“ som venstresiden efter højresiden (jf. Zuidema om verbet *catini*: at følge efter den, der går forud“ (Zuidema 1964:217)). Derved fremhæves, at Hanan-herskerne og Hurin-herskerne parvis indtager samme plads i nedstammingsfølgen, og at dette forhold karakteriserer en egen struktur.

Slægtssrummets foldning

Efter Zuidemas opfattelse kunne panacaerne, med den rolle de spillede i Cuzcos organisation, ikke være opstået som inkahistorien fortæller, da de her er et produkt af kongerækken, hvilket vil sige, at de som slægtsgrupper er opstået successivt. Efter overleveringen havde der eksisteret et dynasti af tolv herskere, og især de indianske krønikeskrivere fremhæver, at både Inkaen og hans søster og førstehustru (coyaen) nedstammede fra både Solen og Månen:

Inkaen var den førstefødte søn, og hans søster-dronning var den førstefødte datter (Garcilaso 1966:207-8; Pizarro 1965(1571):180; Olsen 1986:17). Således er linien af førstefødte ikke medlemmer af panacaer (dvs. efterkommere til herskere). Sarmiento de Gamboa gør sig lystig over dette – de overholder jo ikke deres egne love:

For det var forordnet blandt dem selv og ved deres skikke og love, at den ældste legitime søn skulle følge efter, dog brød de næsten altid loven, som det fremgår hos inkaerne, som der refereres til (Sarmiento de Gamboa 1907:191).

Men førstefødselsretten skal måske ikke opfattes som et biologisk anliggende (jf. Poma).

Den førstefødte var både den sidste i rækken af capacere eller inkaherskere (capac: rig og mægtig, se Betanzos 1987:5) og det ældste slægtssegment blandt sine samtidige slægtninge. Med Garcilasos formuleringer kunne det beskrives som, at Hanan var mod-

stillet Hurin, som førstefødte var modstillet yngre og underordnede brødre, og at Hanan går forud for Hurin som højresiden for venstresiden i enhver spørgsmål om plads og embede. En tilsvarende skelnen findes hos Poma, når han forklarer, at ved Solgudens valg af „søn“ blev de ikke-valgte legitime herskersønner underordnet den udvalgte som *auqui*’er (*auqui* betegner sekundær og underordnet søn, jf. Garcilaso 1966:495).

For den store gruppe af kongelige slægtninge er det således mere i overensstemmelse med de indianske krønikeskrivere at fastholde, at panacaernes medlemmer nedstammede fra yngre herskersønner. De yngste (dvs. senest dannede) slægtsgruppers medlemmer var nærmere beslægtet med rækken af førstefødte herskere end deres samtidige blandt de ældre slægtsgruppers medlemmer, og de havde derfor højere rang. Ved denne forestillede orden foldes inkahistoriens slægtsrum således, at der opstår et sammenfald i relativ position mellem Hurin-sønner og Hurin-panacaer opfattet som yngre, og mellem Hanan-søn og Hanan-panacaer opfattet som ældre. Dette forhold afspejles tilsyneladende i krønikeskriveren Montesinos beretning om Cuzcos opdeling:

Inka Yupanqui delte så byen i 2 distrikter, det vigtigste, som var Hanan-Cuzco og det andet, som var Hurin-Cuzco. Det første distrikt delte han i fem eller seks ‘gader’, gav opsynet med det til sin søn, som skulle efterfølge ham, og kaldte dette distrikt Capac Ayllu, som betyder den vigtigste [slægts]gruppe. Han befolkede distriktet med alle slags folk [...] og gav ‘gaderne’ deres navne. Det andet distrikt kaldte han Hurin-Cuzco. Han delte det i fem eller seks ‘gader’, gav opsynet med dem til sin subsidiære søn [„hijo segundo“] og befolkede det med mange [...] folk (Montesinos 1882(1644):38-9).

I citatet sidestilles Hanan-Cuzco og Capac Ayllu, og det forhold peger på en opfattelse af Hurin-slægtningene som de „yngre“. Den første herskers panacas medlemmer (Chimu panaca) kunne derfor opfattes som „yngst og sidst“ (dvs. „længst“ væk fra kongerækken). Det kan måske forklare, at rangspørgsmålet tilsyneladende påvirker beskrivelsen af nedstamningen hos Las Casas ovenfor.⁸ Det er som om, herskermumiet ikke kun indgik i en metonymisk relation med slægtsgruppen (dvs. dens grundlægger og oprindelse), men også en metaforisk relation, hvorved det repræsenterer gruppens sociale identitet og bliver genstand for dens kult. Manco Capacs mumie/sten fulgte derfor Chimu-panaca-medlemmerne som deres og kunne måske derfor omtales som den femte hersker blandt Hurin-herskerne.

Kongens sønner og rummet

Cuzco og omliggende var således opdelt i ti distrikter. De ti distrikter var fordelt over fire kvarterer og indbefattet i de to halvdele Hanan-Cuzco og Hurin-Cuzco. Distrikterne var rigt befolket med panacaerne som de fremmeste slægter. Sådan så det ud, da spanierne kom til byen i 1533. Men besad overhovederne for de kongelige slægter i deres distrikt stor magt og position, og var de kun underlagt inkaherskerens myndighed og ingen andres? Nej, tilsyneladende ikke. Krønikeskriveren Murua fortæller:

at da Manco Capac byggede Cuzco by, opdelte han den i to aylluer eller distrikter. Hans søn Sinchi Roca, som skulle efterfølge ham, gjorde han til høvding [„capitan“] over en af disse aylluer [dvs. Hanan eller Hurin]. De andre aylluer [her bruger Murua flertalsformen og mener således gaderne] fordelte han mellem sine slægtninge i sidelinien, fordi ifølge loven skulle de subsidiære sønner [„hijos segundos“] af herskerne regere aylluer og

'parcialidades' [grupper] som høvdinge og som militære kaptajner, mens deres fader levede (Murua 1962:II24).

Citatet rummer tilsyneladende en præcisering af Hurin-sønnernes rolle i inkasamfundet. Det kan opfattes som et udsagn om, at kongens sønner med hans mange andenhustruer af inkaslægt var deres faders repræsentant i moderens panaca. Denne tolkning støttes af data om herskerens sønner med sine talrige andenhustruer fra provinserne, idet krønikeskriveren Andagoya siger:

I disse lande [de erobrede] placerede 'Inkaen' sine guvernører og tog de legitime døtre af herrerne i alle provinser til koner, og sønnerne som han fik med dem blev derefter herrer i disse provinser, så længe de anerkendte herskeren i Cuzco som konge og overordnet [...efter et tronskifte...] Udnævnt til Inka, dvs. [...] til konge, sendte han bud til alle sine brødre, som hver var konge i en af hans provinser, for at de skulle komme og anerkende ham, som de var forpligtet til (Andagoya 1954(1546):234).

Hurin-sønnerne var de „erobredes“ børn. Ud fra Muruas og Andagoyas tekster er der grund til at antage, at herskerens yngre sønner, som faderens stedlige repræsentant, fik magt og position i det af Cuzcos distrikter eller i den af rigets provinser, som deres moder kom fra.⁹ Således var „bastarderne“ tilkendt overhøjhed over de kongelige slægtsgrupper og de etniske herskerslægter. Dette har formentlig ikke været en populær påstand i kolonitidens Peru.¹⁰

Konklusion

Tom Cummins har hævdet, at der stort set ikke eksisterede figurativ afbildning i Inkariget. Poma må som billedmager opfattes som oplært af spanierne. Men er den mønstergyldige komposition, som man genfinder i kildernes figurer og tekster, så også et spansk produkt? Det tror jeg ikke. Når de inkaiske informanter skulle forklare den rummelige eller geografiske placering af inkaen og hans nærmeste slægtninge i Cuzco by og i Inkariget for de spanske krønikeskrivere, kan man tværtimod forestille sig, at de har anvendt gengivelser, der svarer til Pomas og Bocanegras figurer.

I kildernes tegninger og tekster fremhæves ofte femtalsstrukturen og dens enkeltelementers dualitet. Det er som om, der gengives en rumlig karakteristik af erobringshierarkiet, hvori ethvert punkt eller enhver lokalitet besidder en dualitet og flerhed karakteriseret ved tilstedeværelsen af både inkaer som erobrere og de lokale herskere som erobrede. Dette synes at indgå i den normsatte beskrivelse af den gamle regeringsform i Inkariget.

Poma præsenterer således med sit forslag til, hvordan man kunne opfatte 1600-tallets verden efter andinsk tradition, den spanske konge for en forenklet model af den gamle regeringsform i Inkariget. Gad vide, hvis nu den spanske konge havde læst Pomas brev og virkeliggjort hans forslag, om ikke Pomas søn havde søgt at raffinere modellen efter klassisk inkaisk forbillede.

Noter

1. Murua omtaler 4 Herrer flere steder (Murua 1946(1590):339-40; 1962:II4).
2. Murra har fremlagt den hypotese, at Poma fik kendskab til Inkariget historie gennem studier i et hemmeligt og ulovligt bibliotek, der tilhørte Alborno.
3. Capac Ayllu: sønnesønner af Tupac Yupanqui og to af hans brødre træder i 1557 frem for at kræve jord tilbage, som deres slægt havde mistet til spanierne. Imod traditionen rummede Capac Ayllu både Tupac Yupanquis efterkommere på nær Huayna Capac som „ayllu collana“ og hans brødre Tupac Amarus og Inka Yupanquis efterkommere som henholdsvis „ayllu payan“ og „ayllu cayao“. Som små drenge overlevede disse sønnesønner oprøreren Atahualpas forsøg på at udlette Capac Ayllu – selv Tupac Yupanquis mumie blev brændt – og som større drenge kunne de ikke hævde ejendomsretten til jord over for spanierne. Det forsøgte de som voksne at gøre gennem retsager (Rowe 1985b).
4. Strukturen er sandsynligvis andinsk og præinkaisk. Således havde kystguddommen Pachacamac fire sønner til at repræsentere sig i fire dale – en af dem senere i Cuzco (Santillan 1968(1563-4):111). Chimurigtets hovedstad Chanchan fremstår stadig som opdelt i ti kvarterer. Det må også fremhæves, at Inkariget på quechua blev kaldt Tahuantinsuyu eller Landet af de fire dele. Men der er også eksempler på seks søskendepar, hvor de to sidste par har meget lav status (se Zuidema 1977:258) eller beskrivelser af seks suyuer i Inkariget, hvor de to sidste opgives, idet de gør oprør hele tiden (Murua 1962:II4). Poma omtaler seks aldersklasser for Solgudens *acllaer* eller tjenerinder (Zuidema 1964:217-8). Zuidema (1986) finder, at seks enheder udgør den egentlige struktur i Inkariget.
5. Der eksisterer tilsvarende eller lignende kategorisystemer (se Zuidema 1964; Olsen ud.).
6. De afdøde herskere blev mumificeret, og mumien blev gjort til genstand for efterkommernes kult.
7. At Hanan går forud for Hurin påvirker tilsyneladende to krønikeskrivere. Polo de Ondegardo og Acosta taler således henholdsvis om to grupper eller to dynastier; et for Hanan-Cuzco et for Hurin-Cuzco (Zuidema 1964; Duviols 1979). De præsenterer som de eneste krønikeskrivere Hanan-herskerne før Hurin-herskerne. Polo de Ondegardo kalder Manco Capac for folkets oprindelse og fader, og Acosta mener, at begge dynastier nedstammer fra Manco Capac (Acosta 1954(1590); Polo de Ondegardo 1916(1559); se Zuidema 1964:126-7).
8. Når rang undertrykker nedstamning, som hos Gutierrez, bliver „de sidste“, „de første“, og „de første“, „de sidste“. Hos Gutierrez er det således den tiende inkahersker Tupac Yupanqui, der erobrer Cuzco by, og de sidste hurin-herskere nåede slet ikke at komme til at regere, førend spanierne erobrede landet (Gutierrez 1905:passim).
9. Der er måske fire eksempler på ikke-inka-data, hvor sønner repræsenterede faderen hos moderen, f.eks. i data om Labayeque, Piura, Chimu og Collas (se Olsen 1986, ud.).
10. I Olsen 1986 undersøgte mulighederne – med udgangspunkt i Murua- og Andagoya-citaterne – for at give en nytolkning af inkamaterialet. Flere krønikeskrivere tillægger ikke herskerens bastardsønner særlig betydning (f. eks. Betanzos, Cieza og Poma).

Litteratur

Acosta, Jose de

1954(1590) Historia natural y moral de las Indias. Biblioteca de autores espanoles 73. Madrid.

Alborno, Cristobal de

1967(ca.1580) Instruccion para descubrir todas las Guacas del Piru y sus camayos y haziendas. I: P.

Duviols. Un Inedit de Cristobal de Alborno: La instruccion para descubrir todas las Guacas del Piru y sus camayos y haziendas. Journal de la Société des Américanistes 56.

- Andagoya, Pasqual de
1954(1546) Relacion de los sucesos de Pedrarias Davila en las provincias de tierra firme o castilla del oro y de lo ocurrido en el descubrimiento de la mar sur y costas del Perú Y Nicaragua.
I: Herman Trimborn: Pascual de Andagoya. Ein Mensch erlebt die Conquista. Hamburg.
- Betanzos, Juan de
1987(1551) Suma y narracion de los incas. Madrid: Ediciones ATLAS.
- Cieza de León, Pedro de
1984(1553) La cronica del Peru.
I: Carmelo Saenz de Santa Maria: Pedro de Cieza de León. Obras Completas I. Madrid.
- Cummins, Tom.
1994 Guaman Poma De Ayala and Martin de Murua: The Place and Play of Images in 17th Century Andean Manuscripts. Symposium. Guaman Poma de Ayala. New perspectives. Videnskaberne Selskab. København.
- Duviols, Pierre
1979 La dinastía de los Incas, monarquía o diarquía? Argumentos heurísticos a favor de una tesis estructuralista. Journal de la Société des Américanistes 66:67-83.
- Garcilaso de la Vega, El Inca
1966(1609) Royal Commentaries of the Incas. And General History of Peru I. University of Texas.
- Greimas, Algirsas Julien & Francois Rastier
ud. The Interaction of Semiotic Constraints. Yale French Studies.
- Gutierrez de Santa Clare, Pedro
1905(1544-48) Historia de las guerras civiles del Peru.V.
I: Colección de libros y documentos referentes a la historia de América. 4. Madrid.
- Las Casas, Bartolomé de
1958(ca.1564) Historia de las Indias. Biblioteca de autores españoles. 106. Madrid.
- Levi-Strauss, Claude
1964-1971 Mythologiques 1-4. Paris: Plon.
- Montesinos, Fernando de
1882(1644) Memorias Antiguas Historiales Y Politicas del Peru.
Colección de libros españoles raros o curiosos. 16. Madrid.
- Murra, John.
1994 Siglo de Oro. Symposium. Guaman Poma de Ayala. New Perspectives. Videnskaberne Selskab. København.
- Murua, Martin de
1946(1590) Historia del origen y genealogia real de los reyes incas del Peru.
C. Bayle (ed.): Bibliotheca Missionalia Hispanica. 2. Madrid.
1962(1613) Historia general del Peru i origin i descendencia de los yncas... I-II. Madrid.
- Olsen, Keld Anker
1986 Inkariget – en arkaisk civilisation.
Specialerække 10, Institut for Etnologi og Antropologi. Københavns Universitet.
ud. Noter om struktur og repræsentation i Inkariget. Manuskript.
- Pizarro, Pedro
196 (1571) Relacion de descubrimiento y conquista de los reinos del Peru.
I: Biblioteca de autores españoles. 209. 1968. Madrid.
- Polo de Ondegardo, Juan
191 (1559) Los errores y supersticiones de los indios sacados del tratado y averiguaciones que hizo el licenciado Polo.
I: Colección de libros y documentos referentes a la historia del Perú. 1:3. Lima.

- Poma de Ayala, Felipe Guaman
 1956(1613) Nueva Cronica y buen gobierno. Interpretada por Luis Bustios Galvez.
 Parte I Epoca prehispánica. Lima.
- 1966a Parte II La conquista, vida y hechos de los españoles durante el coloniaje. Lima.
 1966b Parte III Vida y costumbres de los indios durante el coloniaje. Lima.
- Rowe, John
 1945 Absolute Chronology in the Andean Area. I: American Antiquity 13.
 1985a La constitución Inca del Cuzco. Histórica 9:1.
 1985b Probanza de los Incas nietos de conquistadores. Histórica 9:2.
- Sahlins, Marshal
 1980 The Stranger King, or Dumezil among the Fijians. MS.
- Santillan, Fernando de
 1968(1563-4) Relaciones del origen, descendencia, politica y gobierno de los incas.
 I: Biblioteca de autores españoles. 209:97-149. Madrid.
- Sarmiento de Gamboa, Pedro
 1907(1572) History of the Incas. Cambridge.
- Vaca de Castro, Cristobal
 1541-4 Discurso sobre la descendencia y gobierno de los Incas. I: Jimenez de la Espada, Marcos.
 Una antigualla peruana. Revista Contemporanea 1982, 86: 362-384, 469-493. Madrid.
- Zuidema, Reiner Tom
 1964 The Cequesystem of Cuzco, the Social Organization of the Capital of the Inca. Leiden.
 1977 The Inca Kinship system. A New Theoretical View.
 I: Bolton, R. & E. Mayer (eds.): Andean Kinship and Marriage. Washington.
 1982 Myth and History in Ancient Peru. I: Ino Rossi (ed.): The Logic of Culture:150-75. London.
 1986 La Civilisation Inca au Cuzco. Paris.
 ud. The Ayllu, the Panaca and Kinship System in Andean Social Structure. Manuskript.

